

RESSENYES

LORIMER, Jamie i HODGETTS, Timothy (2024)

More-than-Human

Londres: Routledge, 262 p.

ISBN 9781138058392

Encara avui defensar que el medi condiona les accions i les decisions humanes o que un riu o una carretera són agents socials provoca en geografia una reacció irada, reflex d'una mena de por visceral al determinisme ambiental i biològic i al materialisme mecanicista. Aquest rebuig, fruit del vincle d'aquells corrents amb el racisme, el colonialisme, el sexisme i l'especisme, també es fonamenta, encara que passi desapercbut, en l'odi cristià a la matèria (i a la materialitat del cos) que impregna el pensament occidental (Onfray, 2024) i les ciències socials. En aquest sentit, no és estrany que Lorimer i Hodgetts posin èmfasi en què és i què no és la geografia més-que-humana. Així, deixen clar que l'interès per la materialitat i els afectes no s'ha de confondre amb el determinisme.

El llibre, que forma part de la col·lecció «Key Ideas in Geography», una de les meves favorites, constitueix la primera síntesi extensa i força completa de l'aproximació més-que-humana (o posthumanista, com també se l'anomena) en geografia. S'hi discuteixen els conceptes clau, els debats principals i les línies futures. El llibre s'afegeix a, i ahora supera, les revisions prèvies, però menys ambiciosos, publicades en

forma d'article i capítol de llibre (per exemple, Panelli, 2010, i Miele i Bear, 2022). Així mateix, se suma a la creixent llista d'obres sobre els estudis més-que-humans, com ara la coordinada recentment per Franklin (2024) i publicada per la mateixa editorial. La geografia més-que-humana emergeix a final de la dècada de 1990 i es consolida al llarg d'aquest primer quart del segle XXI a un ritme vertiginós, amb desenes de treballs cada any, difractada en diferents temes i subtemes que ahora s'entrellacen i es connecten amb els camps afins. L'objectiu de Lorimer i Hodgetts és, per tant, descriure i sintetitzar tot aquest volum immens de teories, pràctiques epistemològiques, mètodes, evidències empíriques i crítiques, així com identificar-ne les característiques compartides.

Els autors defineixen la geografia més-que-humana (tot justificant la preferència per aquest terme enfront d'altres) com una aproximació no-dualística per repensar l'ésser humà i la natura, entenent-los de forma conjunta com a híbrids i assemblatges. De bon començament posen damunt la taula les que consideren que són les tres idees distintives. La primera, de caràcter ontològic, el reconeixement de l'agència material, és a dir,

de la capacitat de les diferents entitats materials (entre les quals hi trobem els humans, però també huracans, virus, plantes i aparells tecnològics) d'afectar les altres i construir mons. La segona és epistemològica, relativa a la comprensió del món a partir d'un coneixement situat i múltiple, i sempre (co)produït (mai trobat o descobert). I la darrera, amb conseqüències polítiques i ètiques, correspon a l'atenció analítica a les relacions i als processos entre humans i no-humans a través dels quals existim i convivim.

Aquestes tres característiques serveixen per estructurar bona part del llibre en tres capítols centrals (2-4), als quals se n'hi afegeixen dos més que els encerclen i que estan dedicats a les crítiques del posthumanisme a l'humanisme (1) i les crítiques a l'aproximació més-que-humana (5). Així mateix, el llibre obre i tanca amb un pròleg i un epíleg, tot fent una analogia esportiva («l'escalfament» i «el refredament») que ens recorden la materialitat del cos, i en els quals els autors ens inviten a reflexionar sobre quatre conceptes clau (natura, animal, humà i ciència). Finalment, el text clou, ara sí, amb una entrevista a Sarah Whatmore, una de les autores més representatives de la geografia més-que-humana.

Al capítol 1 se situa l'emergència i la consolidació de l'aproximació més-que-humana en el marc de la història de l'humanisme, que ha dominat el pensament occidental en els darrers segles. En aquest sentit, se'n revisen les idees centrals: l'ontologia antropocèntrica i dualista (l'excepcionalitat dels éssers humans i la seva separació de la resta de la natura); l'epistemologia racionalista i universalista (el descobriment de fets a través de la ciència i assumits com universalment vàlids), i l'humanisme polític (el progrés i la llibertat assolides gràcies a la ciència i a la raó). Malgrat els virtuts d'aquest corrent de pensament i els avenços socials, l'objectiu darrer és destacar-ne els aspectes que, segons la perspectiva

posthumanista, han desembocat en les crisis actuals: l'exclusió, per part de l'home blanc heterosexual, de determinats grups humans per raons de gènere, color de pell, orientació sexual, etc., i l'exclusió de la natura no-humana, amb les conseqüències que caracteritzen l'antropocè: contaminació i degradació ambiental, canvi climàtic, explotació animal, etc.

Als capítols 2, 3 i 4 s'hi desenvolupen les tres idees centrals de l'aproximació més-que-humana, que es contraposen a les tres de l'humanisme. Al 2 s'hi descriuen les materialitats més-que-humanes que han sigut objecte d'interès de la geografia: els cossos humans; els organismes vius (animals, plantes, etc.); els processos biològics; la tecnologia i les infraestructures, i els elements (terra, foc, aire i aigua). En conjunt es caracteritzen perquè són afectives, processuals, relacionals i holístiques, és a dir, esdevenen indeterminadament a mesura que es relacionen entre elles i que s'afecten mútuament. A continuació, al tercer capítol s'hi examinen cinc pràctiques epistemològiques per conèixer les materialitats (les «instruccions per produir coneixement més-que-humà»): aprendre a ser afectat; seguir les coses; innovar creativament i obrir-se a les sorpreses; escoltar els experts llecs i col·laborar-hi, i associar-se amb les ciències naturals. L'exposició s'il·lustra amb diversos exemples metodològics extrets de les recerques pròpies i de les revisades. El capítol següent se centra en les qüestions polítiques i ètiques associades a l'agència material (per exemple, a les infraestructures i les plantes); el coneixement múltiple (de les poblacions indígenes, les persones neurodivergents i els animals, entre d'altres), i les relacions i els processos (com ara els d'humanització i els de bioseguretat). A partir d'aquesta revisió s'identifiquen tres principis normatius que regeixen (o que haurien de regir) el quefer dels geògrafs i les geògrafes: tenir cura dels altres tot reconeixent les dependències mútues i assumint la

pròpia responsabilitat; escoltar i conversar atentament amb una àmplia diversitat d'actors, i connectar-se afirmativament en un món en procés, que no és teleològic ni fatalista.

Finalment, al capítol 5, s'hi identifiquen i s'hi examinen les tensions internes als estudis més-que-humans i les externes, amb altres camps afins (l'ecologia política marxista, els estudis indigenistes i negres, els estudis animals crítics i els estudis sobre ciència). Seguint les tres característiques bàsiques, les crítiques es redueixen a tres: l'ontologia plana que impedeix diferenciar i identificar les relacions de poder entre actors humans i no-humans; l'acostament acrític tant a les ciències naturals com a les cosmovisions indígenes, i la manca d'atenció a les injustícies derivades del capitalisme, el colonialisme, el racisme i el patriarcat. Partint d'aquesta avaluació, els autors busquen reconciliar les tensions i les crítiques amb l'objectiu d'enfortir la geografia més-que-humana.

Aquest recorregut, que en alguns moments s'assembla a un inventari, no incorpora el context en el qual s'inscriu i es desenvolupa la geografia més-que-humana ni dialoga amb la història del pensament geogràfic. Potser Lorimer i Hodgetts consideren que no els calia, per no repetir el que ja han exposat Cresswell (2024) i d'altres, que l'emplacen com una continuació de la geografia postestructuralista en el marc dels esforços actuals per rematerialitzar la geografia humana i reconciliar i reintegrar les geografies humana i física. Així mateix, fugen d'una inquietud, o crisi d'identitat, creixent en la geografia contemporània sobre el rol i la funció que hi juga la teoria. Com argumenta Yeung (2024: 1), teories com ara la de l'actor-xarxa, la no-representacional i el posthumanisme, totes les quals fonamenten la geografia més-que-humana, només són «mètodes per descriure» i els manca eficiència explicativa. En aquest sentit, hauria sigut interessant que

discutissin la validesa de l'afirmació que tota teoria ha de ser explicativa o si la geografia més-que-humana, a més de descriure el món, també permet explicar-lo.

Per altra banda, als autors els ha mancat fer més autocrítica de la seva pròpia pràctica acadèmica, amb la qual cosa han confirmat una de les crítiques a la geografia més-que-humana i, per irònic que resulti, han incomplert una de les recomanacions elaborades. El seu compromís descolonial queda coix per l'absència d'una crítica a l'hegemonia de l'acadèmia anglosaxona, que al llibre es materialitza en el fet que totes les referències són en anglès. Si bé és cert que el gruix de la producció acadèmica es concentra en aquella regió, això no justifica l'exclusió dels estudis més-que-humans realitzats en altres llocs i llengües, com ara a l'Amèrica Llatina (vegeu, per exemple, el monogràfic coordinat per Núñez et al., 2023). Això no equival pas a que no citin autors d'altres procedències, i en alguns casos abundantment (com ara, per descomptat, el filòsof francès Bruno Latour), sinó que els revisen en tant que escriuen o que són traduïts a l'anglès, o que treballen al Regne Unit (per exemple, la filòsofa madrilenya María Puig de la Bellacasa) o als Estats Units (per exemple, l'antropòleg colombià Arturo Escobar). En aquest sentit, la crida i la defensa d'un plurivers i d'una multinatura no té sentit des d'una sola llengua ni des d'una sola regió acadèmica.

En definitiva, malgrat aquests punts febles i alguns altres, es tracta d'una obra imprescindible per a qui estudia, ensenya i fa recerca en el camp de la geografia més-que-humana, com també per a qui no vol perdre's pels camins ni pels viarans que pren la geografia, tan diversa i prolífica. Així mateix, constitueix una refutació d'allò que afirmava Rosi Braidotti (2020: 60) sobre la producció actual de coneixement posthumà i neo-materialista, que és tan rica «que impedeix realitzar-ne qualsevol síntesi».

Referències bibliogràfiques

- BRAIDOTTI, Rossi (2020). *El conocimiento posthumano*. Barcelona: Gedisa.
- CRESSWELL, Tim (2024). *Geographic Thought: A Critical Introduction*. 2a ed. Chichester: Wiley.
- FRANKLIN, Adrian (ed.) (2024). *The Routledge International Handbook of More-than-Human Studies*. Londres: Routledge.
- MIELE, Mara i BEAR, Christopher (2022). «Geography and Posthumanism». A: HERBRECHTER, Stefan et al. (eds.). *Palgrave Handbook of Critical Posthumanism*. Cham: Palgrave Macmillan, 749-771.
- NÚÑEZ, Andrés; URRUTIA, Santiago i BENWELL, Matthew C. (2023). «Presentación: El lenguaje político de las cosas. Geografía, altergeopolítica y materialismo posthumano». *Punta Sur: Revista de Geografía de la UBA*, 9, 1-8. <<https://doi.org/10.34096/ps.n9.13709>>
- ONFRAY, Michel (2024). *Ánima: La vida y la muerte del alma de Lascaux al transhumanismo*. Barcelona: Paidós.
- PANELLI, Ruth (2010). «More-than-human social geographies: Posthuman and other possibilities». *Progress in Human Geography*, 34 (1), 79-87. <<https://doi.org/10.1177/0309132509105007>>
- YEUNG, Henry Wai-Chung (2024). *Theory and Explantation in Geography*. Chichester: Wiley.

Xavier Oliveras González

El Colegio de la Frontera Norte
Departamento de Estudios Urbanos
y Medio Ambiente
xoliveras@colef.mx
<https://doi.org/10.5565/rev/dag.1239>

© de l'autor